

13 Oct 2010 18:21

Ilmar Tomuski intervjuu 07.10.2010

Ilmar Tomuski intervjuu 07.10.2010

Keeleinspektsooni peadirektori Ilmar Tomuski intervjuu BNS-i ajakirjanikule Andres Einmannile 7. oktoobril 2010

Osalesite uue keelseaduse eelnõu väljatöötamisel, mis on teie hinnangul uues seaduses kõige olulisem muudatus võrreldes praegu kehtiva seadusega?

Keeleseaduse muutmise algatamise põhjus on selles, et praegune keelseadus võeti vastu 1995. aasta alguses. Kehtima hakkas see 1. aprillil 1995 ja sellest ajast alates on vett merre voolanud ikkagi 15 aastat. Suur hulk muudatusi, mis on vahepeal keelseadusesse tehtud, on logisema hakanud. Seadusest on üsna raske aru saada, loogika on paigast ära ja oli vaja struktuuri korrastada, et seadus oleks arusaadavam ja sellest saaks aru ka tavaline inimene, kes juriidikaga iga päev kokku ei puutu. Teine asi on see, et seaduse rakendamise käigus on tekkinud suur hulk mõtteid, mida erinevad osapooled on üritanud uude eelnõusse panna. Üks oluline muudatus on see, et seaduse esimese paragrahvina on kirjas, miks see seadus üldse tehtud on – arendada, säilitada ja kaitsta eesti keelt ning tagada eesti keele kasutamine peamise suhtluskeelena kõigis avaliku elu valdkondades.

Mida eelnõus märgitud avaliku elu all mõistma peab? Kuidas see on defineeritud?

Muidugi selle üle vaieldakse, mis on avalik elu, kas suhtlusvõrgustikud näiteks on avalik elu või eraelu. Meie poole on pöördunud paljud inimesed ja öelnud, et kuulge, ma käisin Facebookis või Twitteris ja seal oli väga jube keelekasutus, miks te sellega ei tegele? Aga siin on joon vahele tõmmatud, see on ikkagi inimese isiklik suhtlusvaldkond ja sinna me keelseadusega kallale ei lähe. Aga kui inimene ostab või kasutab avalikke teenuseid, olgu siis suhtlemisel riigi, kohaliku omavalitsuse või nende äriühingutega, kes pakuvad avalikke teenuseid, peab kõik olema kättesaadav eesti keeles. See on seaduse eesmärgi kõige tähtsam sisu. Teisi keeli rääkivate inimeste õiguste koha pealt on paragrahvis 2 üks oluline punkt. Siin on öeldud, et võõrkeelt, sealhulgas vähemusrahvuse keelt kasutatavate inimeste õigused tagatakse kooskõlas teiste seaduste ja välislepingutega. Eesti on ühinenud vähemusrahvuste raamkonventsiooniga ja kui Eesti ühines Euroopa Liiduga, kohustus ta täitma Kopenhaageni vähemusi puudutavad kriteeriumid. Kui Eesti on need kohustused võtnud, siis nende alusel on teisi keeli kõnelevate isikute õigused kaitstud. Aga eelnõus on üks oluline punkt veel – võõrkeelte toetamise meetmed ei tohi kahjustada eesti keelt. Võõrkeeli tohib toetada, aga seda ei tohi teha eesti keele arvelt. See annab seadusele sellise aktsendi, et teisi keeli võib kasutada, aga eesti keel peab kõikides eluvaldkondades olemas olema. Ei tohi olla selliseid eluvaldkondi, kus saab valdavaks võõrkeel. Eesti keel on kõige tähtsam.

Eelnõus on veel mitmeid olulisi sätteid, mis puudutava ametlikku ja avalikku keelekasutust. Kehtiva keelseaduse puhul oli hästi palju vaidlusi selle üle, mis on ametlik keelekasutus ja mis on avalik keelekasutus, kas nad on vastandid, kas ametlik vastandub avalikule või on nad kuidagimoodi omavahel seotud. Siin on nüüd täpselt defineeritud, mis on ametlik ja mis on avalik ja millised keelekasutusnõuded ühe või teise valdkonna puhul kehtivad. See on meie kui järelevalve jaoks väga oluline.

Kus see piir nüüd täpselt läheb, mis on ametlik ja mis avalik keelekasutus?

Selle sõnastuse üle vaieldi komisjonis üsna tuliselt, aga nüüd on siin nõnda kirjas, et ametlik keelekasutus puudutab riigi ametiasutusi, valitsusasutusi, kohaliku omavalitsuse ametiasutusi, notareid, kohtutäitureid ja kõiki muid institutsioone, mis täidavad avalikke ülesandeid või muu avaliku halduse ülesandeid. Ametlik keelekasutus on dokumentides, veebilehel, siltidel, viitadel, kuulutustes ja teadaannetes. Ametlik keelekasutus peab vastama eesti kirjakeele normile. Kõigi riigi ja kohaliku omavalitsuse asutuste ja avalikke ülesandeid täitma pandud institutsioonide dokumendid, veebilehed ja kogu suhtlemine peab vastama

kirjakeele normile ehk õigekeelsussõnaraamatule ja normatiivsele grammatikale. Nendes ei tohi olla vigu ja normist kõrvalekaldumisi. Kõik muu, mis on inimesele avalikult kättesaadav, on see siis reklaam või ajakirjandus, on avaliku kasutusega ja selle kohta on öeldud, et avalikkusele suunatud tekstides järgitakse keelekasutuse head tava. See on täiesti uus mõiste keeleseaduses – keelekasutuse hea tava. Mis ta on? See peab tekkima muude avalikkusele suunatud tekstide kirjutajate koostöös ehk ajakirjandusväljaanded ja reklaamiagentuurid peavad selles kokku leppima. Reklaamikeelel on oma omapära ja ajakirjanduskeelel oma. Ajakirjandus ja reklaamiagentuurid peavad ise mõtlema, milline see keelekasutuse hea tava võiks olla.

Kuidas ajakirjandusväljaanded peaksid keelekasutuse heas tavas kokku leppima? Näiteks Õhtuleht ja rahvusringhääling on kaks täiesti erineva suunitlusega ajakirjandusorganisatsiooni.

Selge on see, et see hea tava ei teki õhust, selle aluseks on ikkagi eesti kirjakeele norm, aga erinevad väljaanded võivad endale kehtestada, luua või kokku leppida oma tava. On üsna tõenäoline, et juba erinevate päevalehtede ja erinevate reklaamiagentuuride hea tava tõlgendus võib olla erinev. Tõenäoliselt rahvusringhääling mõtestab enda jaoks hea tava natukene rangemalt ja Õhtuleht võib-olla natukene vähem rangelt. Seadusesse tuli hea keelekasutuse tava üldse sellepärast, et 2007. ja 2008. aastal oli meil vaidlus Eesti Päevalehega selle üle, kas tohib vigaselt kirjutada või ei tohi. Keeleinspeksioon tegi paljude kaebuste alusel Eesti Päevalehele ettekirjutuse hoiduda kirjavigadest. Küsimus ei olnud mitte isikupärasest keelekasutusest vaid rahvapäraselt väljendades „näpukates“, mida sattus palju võrguväljaandesse. Me tegime ettekirjutuse sellest hoiduda. Tekkis kohtuvaidlus ja meie kaotasime selle. Kohus leidis, et ettekirjutus oli liiga karm, oleks võinud vigadele lihtsalt tähelepanu pöörata, mitte ettekirjutust teha. Kuid paljud lehelugejad ja paljud ajakirjanikud ise, mis tuli välja ajakirjanduskeele seminaril 2008. aasta sügisel, ei ole tegelikult rahul ajakirjandusväljaannete keelekasutusega. Siis nähti mõistlikuna tuua see keelekasutuse hea tava mõiste keeleseadusesse ja anda võimalus hea tava väljatöötamiseks. Aga keelekasutuse hea tava ei ole kohustuslik, see on pigem ikka kokkuleppe küsimus. See on puhtalt praktilisest elust tulnud keeleseaduse eelnõusse.

Kuidas Te ise igapäevaselt ajakirjandust jälgides hindate, kas ajakirjanduskeeles on viimaste aastatega toimunud muudatus paremuse või halvemuse poole?

Vaatamata sellele, et kohus tühistas keeleinspeksiooni ettekirjutuse Eesti Päevalehele, selle lehe igapäevase lugejana ma võin öelda, et veebiväljaande keelekasutus on läinud paremaks. Nii et tähelepanu, mis meie ettekirjutus väljaandele tõi, on ilmselt oma mõju siiski avaldanud. Selge on see, et väljaannete keelekasutus on erinev, on mõningaid väljaandeid, mille keel on minu arvates väga hea ja mõnel teisel ei ole ta väga hea. Mulle näiteks väga meeldib Maalehe keelekasutus. Mulle tundub, et autorite tekstidega tehakse toimetuses tööd, see tähendab et keeleinimene vaatab tekstid üle. Mulle on selline mulje jäänud, et üsna ühtne korralik korrektne keel on Maalehes. Seda ma julgeksin välja öelda küll.

Kas võite tuua näiteks ka mõne väljaande, mis paistab silma halva keelekasutuse poolest?

Parem ei tooks. Muidu tuleb jälle mõningaid probleeme. Neid negatiivseid näiteid on ka. Selge on see, et palju kasutatakse kõnekeelseid väljendeid ja mulle tundub, et sõna tähendust hinnatakse vähem kui siis, kui mina koolis käisin. Aga võib-olla see mõne väljaande puhul kuulub ka keelekasutuse hea tava juurde.

Kas uue keeleseaduse eelnõust on veel midagi olulist esile tõsta?

Paragrahv 6 selles eelnõus reguleerib keelevaldkonna korraldamist. See on jällegi üks uus asi. Riigikogule tuleb ülesanne arutada keelepoliitikat olulise tähtsusega riikliku küsimusena vähemalt kord kahe aasta jooksul. Sellist praktikat varem ei ole olnud. Keelepoliitikat on riigikogus arutatud küll ja küll. Kõigi keeleseaduse muudatuste puhul on debatil läinud üldjuhul laiemaks kui see muudatus ise on eeldanud. Alati on mõni väiksempi keeleseaduse redaktsiooniline muudatus arutelu tekitanud ja see näitab veel kord, et keele ja keeleseadusega seotud küsimused on olulised. Nüüd, kui see seadus vastu võetakse, tuleb vähemalt kord kahe aasta jooksul keele sõlmküsimusi riigikogus arutada. Tõenäoliselt keelepoliitika eest vastutav haridus- ja teadusministeerium annab oma põhisissendi sinna, aga oma osa kindlasti ka riigikogu liikmed.

Eelnõus on kirjas, et keelevaldkonda, sealhulgas keeleõpet, eestikeelset oskussõnavara, eesti keelele suunatud

keele tehnoloogia arendamist ja rakendamist ning eesti keele alast teadus- ja arendustegevust suunab ja koordineerib haridus- ja teadusministeerium. See on väga konkreetne asi. Oskussõnavara ja keele tehnoloogia arendamine ning eesti keele alane teadus- ja arendustegevus on sellised asjad, mis nõuavad seaduses rohkem tähelepanu. Seni keeleseaduses tähelepanu sellele valdkonnale ei olnud. Ja üks deklaratiivsem punkt on eelnõus olemas – riik toetab eestikeelse laiatarbetarkvara kasutamist. Selle üle on üsna palju vaieldud. Ka keeleseaduse eelnõu väljatöötamise töörühmas arutasime, kas seda valdkonda tuleks seaduses konkretiseerida. Lõpuks me jõudsime järeldusele, et seda on väga raske konkretiseerida, sest sellisel juhul me peaksime hakkama jagama ülesandeid äriühingutele, kes laiatarbetarkvara toodavad, aga seda me ei saa teha. See on ikkagi Microsofti ja Bill Gatesi vaba tahe, et meil on nüüd eesti keel arvutis olemas. Mul on näiteks Office 2010 eestikeelne, see on väga kena ja arusaadav, aga raske on sätestada kuidas riik seda toetama peaks. Ennekoike saab eestikeelset tarkvara toetada sellega, et riigi-, omavalitsus- ja haridusasutused kasutaksid eestikeelset laiatarbetarkvara. Ma mäletan, et kui esimesed eestikeelsed programmid tulid, siis minul küll oli üsna raske neis orienteeruda. Sinnamaani olin kasutanud ingliskeelset tarkvara ja eestikeelses programmis ma sain ainult lindi asendi järgi aru, mida ma pean tegema, sest eestikeelne mõiste oli üsna arusaamatu. Ma mäletan, kord olin ma Iisraelis ja ja kui ma heebreakeelset Office'it kasutasin, siis ma kompisin täpselt samamoodi. Aga praeguseks on eestikeelne laiatarbetarkvara täiesti arvestatav ja terminoloogia on meile omaseks saanud.

Uue keeleseaduse eelnõus on nüüd ka paragrahv keelenõukogu kohta. Eesti keelenõukogu on olemas juba kümme aastat, aga seni on ta tegutsenud haridus- ja teadusministri käskkirja alusel. Nüüd on seaduses punkt, et vabariigi valitsust nõustab keelepoliitika küsimustes Eesti keelenõukogu. Keelenõukogu tase on järgu võrra tõusnud, enne oli ta haridus- ja teadusministrit nõustav, nüüd nõustab ta valitsust. Valitsus kinnitab keelenõukogu põhimääruse ja selle koosseisu. Praegu teeb seda haridusminister. Ma arvan, et keelenõukogu on oma kümneaastase tegevuse jooksul ja eesti keele arengukava väljatöötajana tõestanud, et tema oskusteave on nii oluline, et selle tähtsust võiks tõsta. Need on olulisemad muudatused, mille toob kaasa uue keeleseaduse jõustumine.

Keeleseaduse rikkumiste eest on ette nähtud sanktsioonid ja trahvid. Kas trahvide suurused uues seaduses muutuvad võrreldes kehtivaga?

Need jäävad samaks. Ei ole rangemaks mindud ega ei ole neid ka mingil moel leevendatud. On võimalus määrata väärteomenetluse käigus karistusi, on olemas hoiatustrahvid. Kiirmenetluse käigus on trahv kuni 6000 krooni ja üldmenetluse puhul võib juba minna 12.000 kroonini. Siis on olemas veel sunniraha võimalus, mis ei ole juriidiliselt karistus, aga see käib ettekirjutuse juurde selleks, et paremini motiveerida ettekirjutuse saanud isikut ettekirjutust täitma. Sunniraha on kuni 10.000 krooni. See kõik on uue keeleseaduse eelnõus täpselt sama.

Kas trahvide suurused on Teie hinnangul piisavad?

Mulle tundub küll. Riikliku järelevalve eesmärk ei ole kunagi trahvide määramine. Järelevalve eesmärk on lõpetada seaduserikkumine, et inimesed täidaksid seadust. Kui selle eesmärgi saavutamiseks piisab 300-500-kroonisest trahvist, siis on seadus oma eesmärgi täitnud. Me oleme väga üksikutel juhtudel määranud trahve üle 10.000 krooni, need on mõningate ettevõtete puhul, kus on võimalik olnud aastate jooksul täheldada tahtlikku keeleseaduse nõuetest kõrvalehiilimist. Keskmised trahvid on olnud 800-1000 krooni, mõnikord vähem. Küllaltki palju me kasutame hoiatustrahvi, mis on enamasti 200 krooni. See enamasti mõjub. Me hakkame tõenäoliselt üha rohkem kasutama sunniraha. Näiteks me teeme inimesele ettekirjutuse omandada eesti keele oskus tasemel B1. Kui ta täna keelt ei oska, me trahvime teda näiteks 5000-kroonise trahviga. Kui trahv on tehtud, siis motiivi keele õppimiseks enam ei pruugi olla. Aga me võime talle hoopis öelda, et kui ta näiteks aasta pärast eksamit sooritanud ei ole, siis rakendame sunniraha. Ta ei pea seda raha kohe välja käima. Ta vaatab, et läheb äkki parem selle raha eest keelekursusele, õpib keele ära ja kui ta tõepoolest eksami sooritab, siis seda raha riigitulusesse maksma ei pea. On hundid söönud ja lambad terved. Praegu me kasutame sunniraha rohkem avaliku teabe ja reklaami keelenõuete rikkumise puhul. See on hea vahend. Üldjuhul ettekirjutus täidetakse ikkagi enne sunniraha rakendamist, see motiveerib rohkem.

Kuidas Te hindate keeleoskuse arengut viimastel aastatel? Keeleinspeksioon saadab endiselt igal nädalal keeleeksamile politseinikke ja õpetajaid. Kas selliste inimeste hulk on hakanud vähenema?

Me saadame kogu aeg selliseid inimesi keeleeksamile. Ja taspisi on keeleoskus paranenud, seda näitavad meie kontrollid ja seda näitavad ka üldised integratsiooniuringud. Neid inimesi, kes hindavad uuringutes oma eesti keele oskust heaks, on ikka rohkem ja rohkem. Loomulikult ei ole neid nii palju, kui me tahaksime. Noorte mitte-eestlaste eesti keele oskus sõltub kõige rohkem vene õppekeele koolidest, seal on õpetajate keeleõpe paraku viltsam kui teistes valdkondades. Näiteks aastaid tagasi oli meil Tallinna ja Harjumaa politseinikega väga palju tegemist, praegu võib öelda, et Tallinnas ja Harjumaal on asjad korras ja Ida-Virumaal me tegeleme sellega. Samas on Ida-Virumaal politseiasutused ise koostöös siseministeeriumiga keeleõppe väga tõsiselt käsile võtnud. Kui aastate eest pidime meie tagant torkima, et õppige ja sooritage eksameid, siis nüüd asutused ise tegelevad sellega, mis on väga positiivne. Samamoodi on piirivalves, aga vene koolides see asi kahjuks nii hästi ei lähe. Asi paraneb, aga mitte kiiresti.

Kui suur osa kontrollitud õpetajatest on sellised, kes on saadetud keeleeksamile, kuid ei ole nõutud aja jooksul eksamit sooritanud?

Selliseid on väga palju. Me oleme nüüd peaaegu kõik vene õppekeele koolid üle kontrollinud, järelkontrollid mõnedes Tallinna koolides on veel tegemata. Praegu on käimas dokumentide kontroll ja andmete kogumine. On ikka väga palju neid, kes ei ole suutnud eksamit sooritada. On neid õpetajaid, kellega me oleme tegelenud viis aastat, kuus aastat, mõnega kümme aastat, aga jälle tuleb ettekirjutus või motiveeriv menetlus teha. Neid õpetajaid, kelle keeleoskus ei vasta kehtestatud keeleoskuse tasemele B2, on umbes 70 protsenti kontrollitustest praegu.

Kui palju on selliseid õpetajaid, kes on pidanud halva keeleoskuse tõttu oma töö kaotama?

Neid on, aga neid on üsna vähe, sest vene koolide uste taga ei ole väga pikki järjekordi inimestest, kes sooviksid sinna tööle minna. Me peame sellise tasakaalu leidma, et meie poolt on riiklik järelevalve ja sund, aga haridusasutused ise peaksid ka selle eest hoolitsema, et õpetajad keelt õpiksid. On ka selliseid vene kooliõpetajaid, kes on nullist alustanud ja nõutava keeleoskuse tasemeni jõudnud. Üleminek eestikeelsele õppele venekeelsetes gümnaasiumides on seda protsessi kiirendanud ja parandanud. Nendelt, kes peavad õpetama oma aineid eesti keeles, nõutakse keeleoskust tasemel C1, see on sisuliselt kõrgtase. Nii et gümnaasiumiosas on vene koolides olukord parem, nende osas, kes õpivad põhikoolis, on olukord natuke nõrgem, aga ajapikku, ma usun, me saame sellest üle. 1993. aastal sätestati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses, et aastaks 2000 toimub õppetöö vene koolides eesti keeles. Loomulikult me seda eesmärki ei ole saavutanud ja võib-olla oli see liiga sinisilmne eesmärk, aga taspisi liigume edasi.

Miks osa õpetajaid kaotab kehva keeleoskuse pärast töö ja osa mitte? Kas töö kaotanud õpetajad väljendasid täielikku vastuseisu keele õppimisele ja teatasid, et ei kavatsengi keelt ära õppida?

Meie töölt vabastamise ettepanekut ikkagi ei tee, kui inimene tegeleb, õpib, proovib ja pingutab. Loomulikult on neid, kes lihtsalt ütlevad „ne hotšu i ne budu“ [ma ei taha ja ei hakka] ja nende puhul me oleme teinud tööandjale ettepaneku kaaluda töölt vabastamist. Aga see on ka kõik, mida me saame teha, sellepärast et meil ei ole õigust kedagi töölt vabastada. Meie saame teha tööandjale ettepaneku. Ja kui tööandjal on võimalus leida sobivam inimene, siis ta leiab selle inimese, selliseid juhtumeid on olnud. Omavalitsus üldjuhul hoolitseb ise selle eest, et tema poolt ametisse määratud isik vastaks keeleseaduse nõuetele. Näiteks mõned aastad tagasi oli hea näide Kohtla-Järvelt, kus me ühel hetkel leidsime, et suur osa Kohtla-Järve koolidirektoritest ei vasta keeleseaduse nõuetele. Pöördusime kohaliku omavalitsuse poole, kes aasta jooksul selle probleemi põhimõtteliselt lahendas. Samuti on Tallinnas. Meil on olnud üksikud juhtumid, kus kas direktor või õppealajuhataja ei vasta kehtestatud nõuetele. Kui aga juba direktor ja õppealajuhataja vastavad kehtestatud nõuetele, siis sealt allapoole lähevad asjad juba palju lihtsamalt.

Kui palju on keeleinspeksioon teinud viimastel aastatel ettepanekuid kehva keeleoskusega õpetajate ametist vabastamiseks?

Peast ei oska öelda, aga neid on üpis vähe, paarkümmend aastas. Tegelikult on see arv suhteliselt väike. Kui mõningaid venekeelseid väljaandeid lugeda, siis jääb mulje, et keeleinspeksioon muudkui käib ja vallandab. Aga meil ei ole sellist õigust. Me ei saa kedagi vallandada, see on ikkagi tööandja vastutus. Valitsus tõi aastal 2008 keelenõuete määramisel üheselt sisse tööandja vastutuse. Tööandja vastutab, et kui tal on tööl inimene, kes peab keelt oskama, seda ka oskaks.

Kuidas Te hindate nende õpetajate keeleoskust, kes õpetavad venekeelsetes gümnaasiumites aineid eesti keeles?

Kõik õpetajad veel ei valda täielikult eesti keelt sellisel tasemel, et oma ainet eesti keeles õpetada, aga sellega tegeldakse. Teine asi on aineõppe metoodika. See ei ole päris nii, et eestlasest matemaatikaõpetaja õpetab eesti keeles vene koolis matemaatikat. Seal on vaja natuke rohkem teadmisi. Metoodika alaseid koolitusi on olnud, aga tõenäoliselt on seda veel vaja teha. Eesti keeles aine õpetamine ei tähenda seda, et tunnis ei tohiks kasutada ühtegi venekeelset sõna. Tegelikult see metoodika eeldabki, et teatud mõisteid, näiteks ajaloo, ühiskonnaõpetuses ja muusikaõpetuses, selgitatakse ka vene keeles. Teistes riikides on teises keeles aine õpetajate suhtlusvõrgustikud, kus nad omavahel jagavad teavet. Kindlasti tuleks ka Eestis kasuks, kui lisaks riiklikule koordineerimisele oleksid omavahelised võrgustikud, kus teavet jagatakse. Aga üldiselt minu meelest on venekeelsete gümnaasiumite eesti keeles õppele ülemineku protsess läinud hästi ja rahumeelselt. Ei ole olnud selliseid väljaastumisi, nagu näiteks Lätis mõned aastad tagasi. On olnud kriitikat, et eestikeelsele õppele on liiga aeglaselt mindud ja isegi mõned vene koolide õpetajad on öelnud, et seda peaks kiiremini tegema. Ma olen suhelnud koolijuhtide ja kooliõpetajatega ja vähemalt koolide tasandil on eestikeelsele õppele üleminekust täiesti aru saadud ja koolides vastuseisu sellele ei ole. Haridusinimesed tunnevad muret oma õpilaste saatuse pärast, et nad oleksid konkurentsivõimelised Eesti ühiskonnas ja saaksid aru, et eesti keelt on Eestis vaja. Poliitilisel tasemel võib-olla siin on mingit müra, aga sellele ei peaks võib-olla liiga palju tähelepanu pöörama. Peaasi, et koolid ise on rahul ja nende asjadega tegelevad.

Kui palju jälgib keeleinspeksioon keelenõuete täitmist turgudel ja kaubanduskettides?

Kaubanduskettides me jälgime mitut asja. Jälgime kaubasilte. Tihtipeale on asi selles, et eestikeelne teave puudub või on teave vigane. Selle kohta me oleme ettekirjutusi teinud. Kõige rohkem on tegemist mõningate kaubanduskettide müüjate ja teenindajate keeleoskusega. Seda võib tõesti julgelt öelda et Maximaga on meil kahjuks kõige rohkem probleeme olnud. Miks, seda ma ei oska öelda. Teistes suuremates kettides on üksikuid ettekirjutusi, aga Maxima ettekirjutused on tihtipeale sellised, et on kaupluse nimi ja siis on nimekiri müüjatest. On see siis 5, 10, 15, mõnikord 20 inimest, kes peavad oma keeleoskuse nõutavale tasemele viima. Ma ei oska öelda, milles on probleem, aga olukord on läinud paremaks, sest Maxima on ise hakanud keelekoolitusi tegema ja suunama inimesi keelt õppima. Aga millegipärast see kett paistab teiste hulgast silma.

Kui palju te jälgite olukorda turgudel? Näiteks Balti jaama turul võib kohati näha kaubasilte, mis oleks nagu vene keelest eesti keelde tõlgitud, kuid välja on tulnud sõna, mille tähendust on võimatu mõista.

Jälgime olukorda ka turgudel ning ettekirjutusi ja märgukirju on meilt välja läinud. Viimasel ajal vähem, eelmisel sajandil aastatel 1995-2000 oli ettekirjutusi väga palju ja mitte ainult turgude vaid ka kaubanduskeskuste kohta. Aga nüüd on meil tegelikult turge vähemaks jäänud. Üks meie igavene valupunkt Kadaka turg on kadunud, selle asemel on viisakas kaubanduskeskus ja seal on kõik korras. Aga Kadaka turuga ei läinud meil päevagi mööda, kui ühtegi kaebust ei olnud. Praegu tuleb turgudelt mõnikord kaebusi mõne turumüüja kohta, mõnikord mõne sildi kohta, aga need ei ole väga sagedsed. Olukord on palju paremaks läinud. Võib-olla on asi selles, et kaubanduskeskused on turu koha hõivanud.

Kaubanduskeskustes on hakanud viimasel ajal sageli kõlama venekeelsed reklaamid. Kas selline tegevus on keeleseadusega kooskõlas ja kas inimestelt on selle kohta kaebusi tulnud?

Otsest sätet selle kohta keeleseaduses ei ole. Avaliku teabe ja reklaami kohta on üldine säte, mis ütleb, et reklaam on eestikeelne, kuid sellele võib lisada tõlke. Eesti keel peab olema esikohal ega tohi olla halvemini vaadeldav kui muukeelne reklaam. Kui eestikeelne reklaam on tõlgitud samas mahus võõrkeelde, siis me

praeguses seaduskeskkonnas midagi teha ei saa. Mida ma olen ise tähele pannud mõnda kaubanduskeskust külastades, on see, et teinekord loetakse reklaame võõrkeeles emotsionaalsemalt ning nad mõjuvad kuidagi tugevamalt ja jõulisemana kui eestikeelsed. Kaupluse külastajal võib jääda mulje, eriti kui ta astub just kauplusesse sisse ja seal kõlab venekeelne reklaam, et siin ongi reklaam ainult venekeelne. Aga me oleme käinud, mõõtnud ja kontrollinud ning eestikeelne reklaam on ikkagi täpselt samas mahus kui võõrkeelne. Kui võõrkeelne reklaam ei ole domineeriv, ei saa me reklaami üldpõhimõttest lähtudes sellesse sekkuda. Täpselt nii see ongi, et kõigepealt kõlab firma reklaam eesti keeles ja siis täpselt sama reklaam vene keeles. Meile on küll tulnud kaebusi selle kohta, et ühes või teises kaubanduskeskuses on venekeelne reklaam. Keeleinspektorid on läinud, lausa võtnud stopperiga aega ja tuvastanud, et eestikeelne reklaam on samas mahus kui venekeelne. Nii et sellesse me sekkuda ei saa.

Kui palju selle kohta üldse kaebusi tuleb?

Kümmekond kaebust aastas umbes, mitte väga palju. Ja üks nad tulevad teatud hooaegadel. Enne jõule tihtipeale, kui hakatakse mingeid tooteid või allahindlusi reklaamima. Kui tuleb mingi uus toode, siis hakatakse seoses sellega reklaame tegema mõlemas keeles. Aga ega neid kaebusi väga palju ei ole.

Kui palju keeleinspeksioonis üldse inimesi töötab ja kui palju on neist keeleinspektoreid, kes tegelevad otseselt järelevalvega?

Eks me teeme täpselt nii palju kui me jõuame. Meil on 18 töötajat ja neist 13 tegelevad realselt järelevalve küsimustega. Üks inimene on Valgas, neli inimest on Kohtla-Järvel, ülejäänud on Tallinnas. Võib öelda, et Valga jaoks on üks piisav, et tegeleda kõigi valdkondadega. Neli Kohtla-Järvel on ka enam-vähem piisav. Aga Tallinnas me peame katma ka ülejäänud Eesti osad, Tallinnast me käime Haapsalus, Pärnus, Keilas, Saaremaal. Muidugi võiks inimesi olla rohkem, aga kui meid on praegu nii palju, siis me peame sellega hakkama saama. Üks huvitav asi on meil tekkinud, erinevates Eesti kohtades on inimesed, kes tunnevad keelekasutuse pärast muret ja teatavad, kui kuskil on midagi korrast ära. Me tõesti ei jõua iga päev igal pool käia, aga teave tuleb meile veebilehe kaudu või lihtsalt keeleinspektoritele e-postkasti. Selle teate järgi me saame vaadata, kas on tegemist rikkumisega või ei ole. Sellest on meile üsna palju kasu. Selles mõttes võiks neid inimesi, kes on meile teateid saatnud, lausa kiita.

Kui palju on järgmise aasta riigieelarve eelnõus keeleinspeksioonile raha ette nähtud?

Nii, nagu selle eelarve põhimõtte on, on see täpselt sama suur kui käesoleval aastal. Seal mingeid muudatusi ei ole. Kui riigil hakkab paremini minema ja 2012. aasta eelarve kasvab, on meil tõenäoliselt võimalik ka uusi töötajaid tööle võtta, aga praegu me peame piirduma selle koosseisuga, mis meil on.

Mida keeleinspeksioonile oma töö tõhustamiseks praegu kõige rohkem vaja on. Kas lisaks inimestele oleks tavis ka mingeid tehnilisi vahendeid?

Meie tehnilised vahendid on arvutid ja fotoaaraat, kui me peame tuvastama reklaamikeele rikkumisi. Need on meil olemas. Loomulikult tahaks edasi arendada meie keele järelevalve andmebaasi. Aga kui meil selleks võimalusi ei ole, saame hakkama ka olemasolevaga.

Kui palju võiks ideaalis keeleinspeksioonis inimesi töötada, et kõik vajalikud valdkonnad oleksid kaetud ja järelevalve nii tõhus, kui Te soovite?

Ma avan, et kui meil oleks kaks korda nii palju inimesi kui praegu, siis meil tööpuudust ei tuleks.

Kui ohtlik on keeleinspektori amet? Kui palju tuleb igapäevatoos ette ähvardamist või lausa füüsilisi rünnakuid?

Füüsilisi rünnakuid ei ole ette tulnud. Meie Läti kolleegide puhul ei saa kahjuks nii öelda. Neid on tänaval rünnatud, meil ei ole selliseid asju. Me saame oma kontrollitavatega üldjuhul väga hästi läbi, aga on olnud üksikuid teistsuguseid juhtumeid. Ma ei nimeta seda isikut, ma ei nimeta seda asutust, see oli

haridusvaldkonna asutus, kus üks asutuse juht inspektoriga suheldes teda niiöelda needis. Ma ei tea, kuidas see käib, aga kui inspektor objektilt tuli, siis ta ütles, et mind neati täna ära. Seda ei saa väga tõsiselt võtta, aga üldiselt selliseid ohtlikke olukordi ei ole meil olnud. Muidugi on riiklik järelevalve alati konfliktsituatsioon. See on juba sisse kodeeritud, ükskõik millise kontrolliga on tegemist, ega see inimestele rõõmu ei valmista. Samal ajal, kui me oleme tegelenud paar aastat Tallinna taksojuhtide kontrolliga, siis umbes aasta tagasi oli meil taksojuhtide järjekord ukse taga, kes tulid vabatahtlikult ettekirjutust saada. Ettekirjutuse käigus hinnatakse inimese tegelikku keeleoskust. Inimene ei ole jõudnud veel eksamile minna, aga tegelikult on tal keeleoskus olemas, ta saaks hakkama. Siis inspektor kirjutab kontrollaktis, et inimene põhimõtteliselt vastab mingile keeleoskuse tasemele ja teeb ettekirjutuse sooritada tähtajaks eksam. Nüüd see taksojuht võttis ettekirjutuse, läks taksokomisjoni ja ütles, et keeleinspeksiooni arvamuse kohaselt on mul keeleoskus olemas, kas ma võiksin teenust osutada? Paljudel juhtudel ettekirjutuse saamine päästis taksojuhi töö. Ja on ka haridusasutusi, kus asutuse juht on kutsunud inspektori keeleoskust kontrollima. Mõni on öelnud, et ma ei saa keeleoskuse kontrollimisega ise hakkama, kuna asutuses on vastuseis. Siis me oleme seda koos teinud.

Nii et üldjuhul tehakse keeleinspektoritega koostööd?

Üldjuhul tehakse koostööd, seda tuleb ette väga harva, et meile on totaalne vastuseis. Me oleme ühise keele leidnud. Me ei ole karistusorganisatsioon, me üritame ennekõike motiveerida seaduse täitmisele. Seaduse järgi on meil võimalus motiveerida sunniraha ja trahvidega, mida me ka kasutame, aga seda viimasel juhul. See ei ole nii, et me läheme mingisse asutusse ja kohe kukume trahvima.

Venekeelses ajakirjanduses tuleb aeg-ajalt ette, et keeleinspeksiooni nimetatakse repressiivorganiks. Mullu kevadel tegi sellise avalduse ka Venemaa suursaadik Nikolai Uspenski. Kas vahepealse aja jooksul on olukord paremaks läinud või tajute mingit suhtumise muutust?

Eks nad ikka niiviisi nimetavad. Aga kui näiteks mina hakkam neile vastu vaidlema ja ütlen, et see ei ole nii, siis ma arvan, et eriti kasu sellest ei ole. Samal ajal mitmed ajakirjanikud, kes on meie juures käinud, käinud ka nendes asutustes, mida me oleme kontrollinud ja siis imestust avaldanud, et huvitav mille põhjal meid venekeelses ajakirjanduses nõnda nimetatakse. Asutustest on üldjuhul positiivne tagasiside. Kujutage ette, kui keeleinspeksioon on kontrollinud mingit kooli ja sellest koolist on positiivne tagasiside, seda ei usu keegi. Aga selliseid juhtumeid on. Meil on isegi selliste asutustega, kellega meil on väga tõsised suhted, mõne kaupluseketiga näiteks, tegelikult on väga hea kontakt. Loomulikult me teeme oma tööd, me teeme ettekirjutusi kontrollime ettekirjutuste täitmist, aga üldist vastuseisu ei ole. Võib-olla natuke on, aga seda ei ole nii palju, kui venekeelne ajakirjandus seda näha tahaks. Meie kuulsus on natukene suurem, kui asi väärt on. Kui meid on nimetatud lausa keeleinkvisitsiooniks, siis see on üsna karm väljend ja mina ei saa hästi sellega nõus olla. Aga riiklik järelevalve on selline valdkond, kus konflikt on nii või teisiti olemas.

Omavalitsustest leitakse veel praegugi, ligi 20 aastat pärast iseseisvuse taastamist, kakskeelseid tänavasilte. Kuidas on see võimalik, et nii pika aja jooksul ei ole ikka jõutud neid välja vahetada?

Üllatav on see, et näiteks mitmed Mustamäe korteriühistud, kes renoveerisid oma suurt korrusmaja, võtsid selleks ajaks kakskeelsed tänavasildid maha ja pärast renoveerimist panid need tagasi. Meie niiöelda ühiskondlikud keeleinspektorid, kes mööda Eestit liiguvad ja tähele panevad, on meile päris palju teateid toonud. Me läheme ja kontrollime üle. Loomulikult ei vasta need sildid ei keele ega kohanimeseadusele ja need tuleb välja vahetada. Kuidas need on nii kaua säilinud, ma ei oska öelda. Mõne jaoks on see nostalgia ja paljudel juhtudel majaomanik ütleb, et mulle lihtsalt meeldib. Ta ütleb, et see on siin 30 aastat olnud ja las ta olla. Palju on siin ka teadmatust, inimesed ei teagi, et kakskeelsed tänavasildid seadust rikuvad, sest selleks tuleb koos lugeda keele- ja kohanimeseadust. Kui keeleseadust teatakse hästi, siis kohanimeseadust üsna vähe. Igal kohal on üks ametlik nimi, see kantakse registrisse eestikeelsena ja seda tuleb kasutada siltidel nii, nagu see on registrisse kantud. Näiteks Ida-Virumaal on olukord siltide osas päris korras – Kohtla-Järvel, Sillamäel, Narvas. Sellest piirkonnast tuleb üsna vähe teateid. Huvitaval kombel tuleb rohkem teateid Kesk-Eestist ja saartelt näiteks.

